

EVOLUCIJA I ULOGA TRI KOMPLEKSA ISTORIJSKIH MITOVA U SRPSKOM AKADEMSKOM I JAVNOM MNJENJU U POSLEDNJIH DESET GODINA

Rad će analizirati transformacije i razvoj dva tipa istorijskih mitova — ante murale i sui generis — u srpskom akademskom i javnom mnjenju tokom prethodne decenije. Osnovne grupe primera klasičnih kao i novih formi mitologiziranih interpretacija istorije u okviru teorijskih ograničenja mitova drevnosti, sui generis i ante murale biće detaljno istraženi, dok će nove komponente mitova biti definisane uz pomoć informacija i podataka iz brojnih relevantnih izvora i tekstova naučnog i dnevno-političkog karaktera. Drugi fokus rada povezan je s primećenom zamenom mita drevnosti interpretacijama tipa ante murale kao najfrekventnijom i najuticajnijom strategijom za teorijsko (re)definisanje državnih i nacionalnih granica. U zaključku akcenat će biti stavljen na analizu političkih i socijalnih faktora koji su doprineli nastanku pomenutih promena.

Ante murale

Mitovi tipa ante murale imaju veoma dugu tradiciju konzistentne pri-mene u mnogobrojnim problematičnim interpretacijama srpske istorije. U mitologiziranom srpskom naučnom i političkom diskursu, Srbi su prikazivani kao branioци suštine hrišćanske evropske civilizacije od, kako se navodi, destruktivnog islamskog uticaja i zastrašujuće dominacije napredujućeg

259

Otomanskog carstva u srednjevekovnom periodu. U toku protekle decenije brojni funkcioneri režima Slobodana Miloševića u raznim političkim govorima, napisima i obraćanjima naročito su energično insistirali na ovom tipu srpskih istorijskih mitova u njegovoj originalnoj/klasičnoj formi kao jednom od glavnih teorijskih i praktičnih mehanizama za opravdavanje navodnog legitimiteta i nametljivih i prekomernih ovlašćenja države Srbije na Kosovu. Politički angažovani intelektualci i naučni radnici iz Srpske akademije nauka i umetnosti i beogradske orijentalističke škole tvrdili su da su 1389. u Kosovskoj bici Srbi svesno žrtvovali sebe, živote svojih najvećih i najznačajnijih heroja, svoju dugotrajnu i poštovanja vrednu državnost i nacionalnu slobodu u ime spasa, odbrane i preživljavanja superiornog hrišćanskog evropskog sistema vrednosti i samih temelja moderne civilizacije.

Analiza istorijskih činjenica o periodu Kosovske bitke i otomanske turske vlasti na Balkanu redovno je pomešana sa sadržajem herojskih legendi prisutnih u poznatim srpskim narodnim epskim pesmama, npr. u uvodu Rajka Petrova Noga u zbirku takvih pesama iz 1990. godine (čiji delovi sadrže mnoge uočljive elemente i karakteristike nedvosmislene političke propagande) nivo izmešanosti istorije i mita iz poetskih poruka izuzetno je visok¹. Srpski ratnici branili su duhovno i kulturno nadmoćnu evropsku civilizaciju sa zadivljujućom, samoubilačkom i nemerljivom hrabrošću pravednih koji su prepoznali dobro i odbacili zlo. Istorijski udžbenici za osnovne i srednje škole takođe su puni takvih, sa naučne tačke gledišta problematičnih, stavova i pristupa. Svesni da nemaju nikakvih realnih šansi da poraze moćne pomahnitale horde islamske imperije, srpski ratnici su se borili, patili, ginuli i pali u ropstvo, a sve u ime svesne plemenite žrtve koja je zaštitila i omogućila postojanje čitavog hrišćanskog sveta ("Neka bude što biti ne može!"). Srpske žrtve i gubici redovno se uvećavaju i preuveličavaju mada solidnu naučnu osnovu za većinu takvih tvrdnji nije moguće naći u istorijskim činjenicama. Stanje Srba pod otomanskom vladavinom opisivano je kao istinsko ropstvo i surova represija, nedostatak bilo kakvih prava, sloboda i objektivnih, univerzalno primenjivih zakona; Srbi su bili prisiljeni da napuste slavu i ogromno bogatstvo dinastije Nemanjića i pređu u nepodnošljivu ropsku tamu otomanskog perioda. Istorijski udžbenici elaboriraju o psihološkim stanjima i raspoloženjima porobljenih

1 Nogo, Rajko Petrov, Srpske junačke pesme, Beograd: BIGZ, 1990, str. 5-28.

Srba; npr. Hajduci se prikazuju kao jedini koji su pronašli u sebi dovoljno snage i hrabrosto da budu slobodni, vredni poštovanja i prkosni u duhovnoj tami islamske dominacije; hajduci su tragični junaci koji su se žrtvovali za više nacionalne i civilizacijske vrednosti (dok su, prema istorijskim činjenicama, hajduci bili pljačkaši i banditi koji su plen delili isključivo među sobom, ne pomažući siromašnim i osiromašenim slojevima srpskog stanovništva).²

U istorijskom udžbeniku za sedmi razred osnovne i treći razred srednje škole opšte društveno, političko, ekonomsko, kulturno i religijsko stanje Srba pod otomanskom vlašću opisuje se i ilustruje kroz konstantna pominjanja veličanstvene žrtve koju je srpski narod svesno podneo sa plemenitim ciljem sprečavanja i ometanja agresivnog i destruktivnog islama u ozbiljnim pokušajima da osvoji i pokori naprednu evropsku civilizaciju. Potčinjeni narodi u Otomanskom carstvu bili su surovo ugnjetavani i izloženi ozbiljnoj i ekstremnoj društvenoj i ekonomskoj eksploataciji kroz nebrojene feudalne takse i namete. Autori udžbenika uvrstili su u tekst veliki broj komentara u vezi sa navodno suštinski neravnopravnim i nekorektnim verskim i nacionalnim statusom Srba (i hrišćana uopšte). Udžbenik zatim kao neospornu činjenicu pominje zastrašujuću situaciju apsolutnog političkog bezvlašća kao i osnovne nesigurnosti i nezaštićenosti ljudskih života i privatnog vlasništva. Feudalni otomanski državni aparat opisan je kao nasilan i izuzetno bezosećajan; korupcija, nasilje, pljačke, parazitizam potpuno su omeli ekonomski, društveni i kulturni razvoj i napredak potčinjenog stanovništva, koje je, uglavnom, bilo prisiljeno da se bori za goli fizički opstanak.³

Ovde se uopšte ne pominje značajna etnička i konfesionalna autonomija koju su u okviru otomanske države uživali mnogobrojni etnički i religijski izuzetno raznovrsni narodi i zajednice. Solidna i naučno potvrđena činjenica da je, i pored toga štoje bio daleko od modernih demokratija, otomanski državni sistem pokazivao izuzetan nivo etničke i verske fleksibilnosti u poređenju sa većinom hrišćanskih evropskih zemalja iz istog perioda, ignoriše se namerno i sistematski. Udžbenici navode da su Turci hrišćane (Srbe) zvali "nevernicima"

Perović M, Strugar M, Udžbenik istorije (za sedmi razred osnovne škole), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1994, str. 36-37.

Ibid. str. 29-30; Gaćeša N, Živković D, Radović Lj, Udžbenik istorije (za treći i četvrti razred srednje škole), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1994.

nikada ih nesmatrajući ravnopravnim ili punopravnim građanima; štaviše, anarhija i nasilje podržavano i ohrabrivano od strane samog državnog aparata bili su neopisivo štetni i nepodnošljivi za hrišćansko stanovništvo. Autori udžbenika očigledno su koristili teorijski izuzetno sporan i problematičan metod primenjavanja modernih političkih standarda i pojmova građanskog društva i univerzalnog državljanstva na u biti feudalni politički i ekonomski mehanizam Otomanskog carstva, samo da bi dokazali tvrdnju da su se istinski uzroci preuveličano turbulentnog i teškog stanja i siromaštva Srba ustvari nalazili u tom religijskom i civilizacijskom sukobu (Hantingtonova ideja o krucijalnom sukobu i graničnoj liniji (razdvajanja) između civilizacija ovde je posredno primenjena).

Poglavlje udžbenika koje se bavi bosanskim zemljama pod otomanskom vladavinom navodi da su najznačajniji problemi pokorenih naroda u tom periodu bili povezani sa nametanjem prekomernih i neodrživih tereta hrišćanskom srpskom stanovništvu, koji su ozbiljno pogoršali njegovu ukupnu ekonomsku situaciju kao i kulturni razvitak; ostali krupni problemi takođe su uključivali izuzetno grubo i nasilničko ponašanje otomanskih (u ovom slučaju bosansko-muslimanskih) feudalaca (neograničeno gomilanje bogatstva, arbitrarno mešanje u lični i privatni život potčinjenih Srba, i sl.).⁴ Sa druge strane, zanimljivo je i indikativno da intenzivni i dinamični ekonomski napredak koji se desio neposredno nakon otomanskog osvajanja Balkana, naročito pre kraja šesnaestog veka, uopšte nije uzet u obzir. Krucijalni zaključak, predložen od strane autora, da se, uprkos svemu, Srbi

nikada nisu pomirili sa upravo opisanom ponižavajućom društvenom i kulturnom situacijom, i da su nastavili da pružaju ozbiljan oružani nasilni otpor duhovno i kulturno inferiornim tlačite-ljima, savršeno se uklapa u klasični teorijski model građenja istorijskih mitova tipa ante murale. Takodje je veoma interesantan način na koji je činjenica da je i u ovom slučaju nasilje primenjivano iznenada dobila apsolutno pozitivnu konotaciju kada je u pitanju odbrana nacionalnog ponosa, ekonomske i intelektualne autonomije, kao i slobode, stabilnosti i održivosti širih i sveobuhva-tnijih evropskih civilizacijskih vrednosti.

Opet drugi udžbenik opisuje istorijsku ulogu i poziciju Srbije kao ante murale na potpuno novi i različit način: u centru pažnje su ekspanzionistička

4 Perović M, Strugar M, str. 101.

262

politika i strategija Austro-Ugarske i Nemačke prema Solunu i dalje prema Bliskom Istoku u devetnaestom i početkom dvadesetog veka. Srbija je sada branila ne postojanje i same temelje čitave evropske civilizacije i versko-ideo-loške ispravnosti, nego svoje susede - Balkan i širi svet Istoka, od nepravedne i zastrašujuće najezde i invazije dve agresivne evropske države koje su u ideološkom smislu igrale ulogu večitih i nepopravljivih krivaca (naročito u svetlu dva tada predstojeća svetska rata). Srpski državnici ustvari su pokušavali i radili na tome da sačuvaju bar minimum pravednosti i legitimnosti u međunarodnom sistemu (ponešto socijalističko ili strukturalističko shvatanje internacionalnih odnosa u kome centralno mesto zauzima analiza i osuda ugnjetavanja i insti-tucionalizovanog eksploatisanja slabijih od strane jačih - ovaj aspekt građenja istorijskih mitova tipa ante murale ponovo će se pojaviti kao dominantan vid interpetacije skorijih istorijskih događaja u vezi sa ulogom Srbije u evropsko-američkoj perspektivi). Prema tome, političko jačanje i teritorijalna ekspanzija Srbije nakon Balkanskih ratova predstavljale su Austro-Ugarskoj najveći spoljnopolitički problem, i Habzburška monarhija bila je spremna da iskoristi sva raspoloživa politička sredstva, uključujući i pretnje ratom, da bi sprečila proširenje Srbije na morsku obalu. Zbog činjenice da je mogućnost stvaranja spoljnopolitički snažne i unutrašnjopolitički stabilne Srbije bila glavna i najopasnija prepreka na germanskom agresivnom osvajačkom putu prema Istoku, Srbi su Londonskim mirom iz 1913. bili primorani da se povuku sa Jadranske obale, pri čemu je formirana autonomna Albanija kao najobičnija ispostava austro-ugarskog imperijalizma na Balkanu.⁵

Pojedini delovi istorijskih udžbenika za završne razrede osnovnih i srednjih škola posvećuju izuzetnu pažnju glorifikovanju nacionalne i regionalne politike srpskog kneza iz devetnaestog veka Mihajla Obrenovića: knez Obrenović prikazan je kao neko ko je, razvijajući srpsku nacionalnu svest i kanališući efikasno ogromnu i moćnu nacionalnu energiju i slobodarske težnje, inicirao i sproveo ključne pripreme za uspešno ispunjavanje grandioznih nacionalnih i revolucionarnih zadataka koji su Srbiji predstojali. Njegov krajnji cilj nije bilo samo kolektivno oslobođenje Srbije od stranih izrabljivača i porobljivača, i političko ujedinjenje etničkih Srba u svim "srpskim zemljama" (uključujući i Bosnu); udžbenici naglašavaju da su srpska vlada i knez takođe

5. Gaćeša N, Živković D, Radović Lj, str. 64-69

263

preduzimali ozbiljne mere, razvijali i vodili organizovanu akciju među ostalim balkanskim narodima i državama kako bi započeli, inpsirivali, pripremili i predvodili sveobuhvatni balkanski anti-turski oslobodilački pokret. Upravo sa takvim ciljevima i namerama sklopljeni su tajni politički ugovori i vojni savezi Srbije sa Crnom Gorom, Rumunijom i Grčkom. Zaključak je predvidljiv i "logičan»: iako je atentat na Mihajla iznenada prekinuo ovaj proces, Srbija je za vreme njegove vladavine unapređena u samosvesnu, samouverenu, materijalno dobro opremljenu i izuzetno visoko motivisanu buduću silu predvodnicu oslobodilačkih ratova na Balkanu (opozicija Balkana sa njegovim suštinski hrišćanskim i evropskim kulturnim nasleđem sa jedne strane i otomanske/islamske/anti-evropske nazadne vladavine sa druge).⁶

I zaista, kada je 1912. započeo ozbiljan i odlučan balkanski oružani pokret za nezavisnost, ogromna većina turkih snaga, nastavljaju autori, bila je usmerena na najopasnijeg protivnika - Srbiju, koja je, u poređenju sa ostalim članicama Balkanske alijanse (Grčkom, Bugarskom, Crnom Gorom), imala najveće gubitke, podnosila i preduzimala najteže i najpožrtvovanije napore i zabeležila najveličanstvenije pobeđe za sve vreme trajanja neprijateljstava. Londonski mirovni ugovor iz 1913. godine ostavio je makedonsko pitanje otvorenim jer je Srbija odbila da se složi sa bugarskim insistiranjem na pripajanju većeg dela makedonske teritorije. Objašnjenje je više nego "očigledno»: u toku rata, Bugarska nije ispunila svoje obaveze na Vardarskom frontu (koje su proizilazile is predratnog vojnog ugovora), a Srbija je bugarskoj vojsci na Jedrenski front poslala dodatno vojno pojačanje (koje ugovorom nije bilo predviđeno). Prema tome, Srbija je nesumnjivo zaslužila mnogo vredniju nagradu zahvaljujući svojoj izuzetnoj i vodećoj ulozi u velikom balkanskom oslobodilačkom pokretu s početka veka.⁷

Kvazi-naučni i visoko komercijalizovani novinski članak profesora beogradskog Fakulteta političkih nauka dr Miroljuba Jevtića (objavljen u vojnom magazinu Vojska) navodi da su centralni motivi veličanstvenog i zadivljujućeg

6 Gaćeša N, Živković D, Radović Lj, str. 43-44; Gaćeša N, Mladenović - Maksimović

Lj, Živković D, History textbook (for the 8th primary school grade), Belgrade: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1996, str. 12-14.

7 Gaćeša N, Živković D, Radović Lj, pp. 65-67; Gaćeša N, Mladenović-Maksimović Lj,

Živković D, str. 27-28.

264

učinka i hrabrosti srpske vojske na Kosovu 1389. godine bili odbrana hrišćanstva i samo hrišćanstvo, dok kao glavni naučni, činjenični i istorijski dokaz za takve tvrdnje Jevtiću služi stih iz epske narodne pesme o pripremama srpske vojske za boj na Kosovu (na predlog kneginje Milice da odustane od odlaska u boj, njen brat odgovara: Ne bih ti se, sejo, povratio, ni iz ruke krstaš barjak dao, da mi care pokloni Kruševac)..

Klasična forma istorijskih mitova tipa ante murale takođe je prisutna i ima veoma istaknutu ulogu i primenu i u popularnim, neakademske, novinske i političke izvorima i tekstovima analiziranim u okviru ovog istraživanja. Tendencija da se neki radovi, stvarani pre nekoliko decenija, ili čak vekova, ponovo objavljuju i koriste u potpuno nove svrhe pod izmenjenim okolnostima i u značajno drugačijem kontekstu, izuzetno je uočljiva, naročito u režimski kontrolisanim medijima. Sam čin ponovnog objavljivanja nesumnjivo predstavlja jasno izražavanje nove, moderne, sveže lojalnosti i privrženosti određenog dela javnosti glavnim principima i ideologiji datih autora i njihovih dela.

Na primer, ideja o ključnoj i požrtvovanoj ulozi koju je Srbija morala da prihvati u odbrani osnovnih materijalnih, kulturnih i duhovnih vrednosti svojih suseda prepoznatljiva je u tekstu koji je četrdesetih godina prošlog veka napisao poznati srpski književnik i novinar Veljko Petrović; taj je tekst ponovo objavljen u beogradskom dnevnom listu Politika u junu 2000. godine. Petrović-čevu razmišljanje savršeno se poklapa sa odlomcima iz poglavlja u istorijskim udžbenicima o veličanstvenoj i nezamenljivoj ulozi Srbije i kneza Mihajla Obrenovića u balkanskom anti-otomanskom oslobodilačkom pokretu. Petrović govori o Srbiji kao o zemlji koja je na svojim leđima iznela najznačajniji, najveći i najnaporniji aspekt napora što su doprineli konačnom oslobođenju Balkanskog poluostrva od agresivnog i destruktivnog turskog uticaja. Naravno, sve je suštinski povezano sa kosovskom bitkom i žrtvom, koje su, kada su se desile, predstavljale istinsku prekretnicu u istorijskom razvitku čitavog sveta: u bici su srpski državnici i ratnici pružili častan, divljenja vredan i hrabar prkosni otpor, čija je uspomena sprečila da u vekovima ropstva koji su usledili Srbi potonu u duboki jaz moralne i ljudske propasti i poraza. Kroz kosovsko žrtvovanje, i ovekovečavanje i održavanje kosovskog mita (koji, po Petrović-čevom mišljenju, ima sasvim solidnu činjeničnu podlogu), srpsko plemstvo i

vladajuća feudalna klasa uspela je da ne izgubi svoju spektakularnu reputaciju; ovaj gotovo svetački ugled koji su stekli inspirisao je napaćeno, poniženo, osiromašeno i porobljeno srpsko stanovništvo da krene istim fascinirajućim putem beskompromisne borbe za nacionalni ponos i slobodu.

Kosovska bitka predstavljala je samo slavni početak ovog ogromnog i sveobuhvatnog nacionalnog napora i pokreta usmerenog protiv napredujućeg i fundamentalno neevropskog islamskog sistema vrednosti (Srbi su branili ne samo razvijenu Evropu nego i sve svoje susede). Borbu je kasnije čvrsto i odlučno nastavila čitava srpska nacija (bez obzira na društvena, kulturna ili politička raslojavanja) u narednih pet vekova, sve do oformljenja, artikulacije i eksplozije pobedono-snih srpskih oslobodilačkih pokreta iz devetanestog i dvadesetog veka koji su oslobodili poluostrvo organski tuđe i strane turske prevlasti.⁹

Međutim, originalna forma ante murale mitova u srpskom akademskom i javnom mnjenju pretrpela je ozbiljne i inventivne transformacije u periodu posle kasnih osamdesetih i ranih devedesetih godina prošlog veka. Faktori koji su prouzrokovali ove značajne promene svakako uključuju pogoršavanje jugoslovensko-američkih odnosa, koje je kulminiralo 1999. godine u NATO-ovoj kampanji vazdušnih udara na SRJ, kao i međuetnički i međureligijski sukobi u Bosni, Hrvatskoj i na Kosovu. U ovoj potkategoriji ante murale istorijskih mitova prepoznatljiva je mitologizirana interpretacija novijih kao i starijih istorijskih događaja. U istorijskim udžbenicima i naučnim tekstovima analiziranim u okviru istraživanja nisu pronađeni primeri ove novije, transformisane ante murale ideologije.

1) U prvoj vrsti modifikovanih mitova tipa ante murale, intepretirana i analizirana istorijska dešavanja obuhvataju politiku SAD prema Jugoslaviji kasnih osamdesetih i devedesetih godina, kao i posledice te politike po ame-ričko-evropske i unutar-evropske političke i ekonomske odnose. Jugosloven-ski mediji lojalni režimu upozoravali su na američki kolonijalizam koji pretil Evropi, njenom integritetu, humanističkom i altruističkom sistemu vrednosti, civilizacijskoj i političkoj tradiciji, i njenoj neprocenjivoj nezavisnosti u donošenju odluka i analizi svetskih dešavanja. U poznatom Miloševićevom predizbornom govoru u Beranama, u Crnoj Gori, iz septembra 2000. godine,

9Mičić, Miodrag, "Veljko Petrović", Politika, 25. juni 2000, str. 32

Jugoslavija je opisana kao najistrajniji, najozbiljniji i najopasniji centar otpora u Evropi, kao jedna od prvih koji su objavili jasno, beskompromisno, principijelno protivljenje besramnoj američkoj tiraniji usmerenoj protiv Evrope.¹⁰ Jedna od najznačajnijih međunarodnih posledica NATO-ovog napada na SRJ, i jugoslovenske herojske i požrtvovane odbrane, svakako je zaustavljanje, ili bar usporavanje i ometanje, procesa izgradnje Novog Svetskog Poretka osmišljenog na američkim vrednostima i pod američkim vođstvom, kaže se u zaključku članka, objavljenog u specijalizovanim vojnim novinama, koji se bavi NATO-ovim udarima na Jugoslaviju kao paradigmatičnim uvodom u transformisani model ratovanja za novi vek.¹¹

Štaviše, isti vojni magazin objavljuje još dva izuzetno ostrašćena članka koji interpretiraju sadašnju američku političku strategiju nametanja Novog Svetskog Poretka (koja uključuje, inter alia, neprijateljske stavove prema SRJ i skorašnju kampanju bombardovanja) kao povampirenje nacističkih i fašističkih koncepta i postupaka iz Drugog svetskog rata. Šestog aprila 1941. godine vazdušni napadi nacističke Nemačke na Beograd predstavljali su namerno uništenje najosetljivijih civilnih ciljeva i meta; kasnije, neopisiva surovost i brutalnost u odnosu okupatora prema civilnom stanovništvu sprovedena je da bi se populacija "[stavila] pod najjači moralni pritisak." Izuzetno varvarski metodi kažnjavanja srpskog naroda primenjivani su na čitavoj teritoriji Jugoslavije. U to vreme, Kraljevina Jugoslavija (ustvari Srbi kao njena najodlučnija, najpredanija i najviteškija nacija) oličavala je hrabru, zastrašujuću, svakog divljenja dostojnu evropsku i svetsku snagu i

simbol otpora fašizmu (ključni dokaz je svakako, pored mnogih drugih stvari, i spektakularna antifašistička borba jugoslovenskih partizana i stvaranje prvog nefašističkog ostrva slobode u porobljenoj Evropi u jesen 1941. - Užičke republike). Upravo su iz tih razloga nacistički ideolozi i izvršioc i sproveli specijalnu antisrpsku političku i vojnu strategiju i kampanju. Međutim, nekoliko decenija kasnije, krajem devedesetih godina, svet je suočen sa neverovatno sličnom i nemilosrdnom politikom SAD i njenih zapadnih (NATO) saveznika, suštinski i nasilno

10 Milošević, Slobodan, "Niko ne može rastaviti srpski i crnogorski narod", Vojska, septembar, 2000, str. 7.

11 Mirković, Todor, "Napad na Jugoslaviju kao u uvod u ratovanje novog veka", Novi glasnik: Herojska odbrana probudila svet, septembar-oktobar 2000, str. 154.

267

neprijateljskom prema bilo kakvom otporu ili glasu savesti bilo gde u svetu. Pošto je Srbija ponovo glavni beskompromisni branilac svoje, ali i evropske (čak i šire) časti, "žrtve su ponovo bile žrtve, pa je taj čin (bombardovanje 1999. godine) utoliko monstruozniji." Jedan od članaka sadrži i citat Umberta Eka, koji kaže da se fašizam može igrati na razne načine bez promene imena predstave. Istorija se ponovila: 6. aprila 1999. Beograd je prošao kroz užasa-vajuće identičnu apokalipsu još jednom. U zaključku, autor tvrdi da agresori, bez obzira na trenutne političke pozicije i ideološke principe ili stavove koje upotrebljavaju da bi opravdali svoja (ne)delatna, ipak ostaju ono što u biti i jesu: brutalni i nasilni ratni zločinci, varvari i vandali koji napadaju i uništavaju dečje živote, bolnice, škole, zdravstvene objekte, mostove, izbeglice, autobuse i vozove, itd.¹²

2) U drugoj vrsti potkategorije transformisanih istorijskih mitova tipa ante murale Srbi se pojavljuju kao najizdržljiviji i najozbiljniji bedem odbrane hrišćanske Evrope u sukobu sa albanskom islamskom kulturom i tradicijom koje su navodno neodvojivo povezane sa vandalizmom i političkom i ideološkom netolerancijom; Albanci, neprijatelji, koji su apsolutno i nepovratno isključeni iz porodice civilizovanih evropskih naroda, predstavljaju najdramatičniju pretnju evropskoj civilizaciji, njenim humanim vrednostima, kao i izuzetnim umetničkim dostignućima. Srbi su opasnosti i oskrnavljenju naji-zloženiiji predstavnici ovog izuzetno zavidnog evropskog hrišćanskog civilizacijskog nivoa, i do sada su svesno podneli zaprepašujuće žrtve i gubitke da bi sprečili užase albanskog islamskog vandalizma da prodr u samo srce evropskog kontinenta. Albansko uništavanje pravoslavnih verskih spomenika i srpskog kulturnog nasleđa na Kosovu ("biseri evropskog i svetskog hrišćanskog kulturnog i religijskog nasleđa"), koje traje bukvalno oduvek, a intenzivirano je nakon uspostavljanja UN administracije u pokrajini, naziva se otvorenim napadom na civilizaciju hrišćanske Evrope i njenu izvanrednu kulturnu i umetničku tradiciju.¹³ Upravo zbog svega ovoga, Srbi nisu zaslužili upadljivi nemar i nezainteresovanost Evrope za trenutno bezvlašće na Kosovu.

12 Damjanov, Petar, "Nikad ne reci nikad" i "Taj 'večni' fašizam", Vojska, 6. april 2000, str. 37-38

13 Lužnik, Slavica, "Muk hrišćanske Evrope", Vojska, 28. septembar 2000, str. 34.

268

Štaviše, s obzirom na to da postoji suštinska razlika u društvenim, moralnim i kulturnim sistemima vrednosti između albanske eksremističke populacije i civilizovanog hrišćanskog Zapada, uopšte ne iznenađuje da već veoma ozbiljne posledice sadašnjeg stanja stvari na Kosovu postaju sve ozbiljnije i očiglednije: naime, pripadnici civilne misije UN-a kao i vojnici iz jedinica KFOR-a suočeni su sa istom vrstom monstruoznog varvarizma i primitivnog nasilnog otpora od strane Albanaca (OVK fanatika) protiv koje su Srbi bili prisiljeni da brane svoju sopstvenu otadžbinu. Vojni magazin Vojska objavio je članak, u čijem se naslovu implicira da je "medeni mesec" između "šiptar-skih separatista" i stranih mirovnjaka nepovratno završen, članak izveštava

0 navodno izuzetno čestim oružanim napadima etničkih Albanaca na norveške, francuske, američke, ruske, bugarske predstavnike zaposlene u nekoj od stranih misija na Kosovu. Autor članka - donekle neočekivano - priznaje kako je, bar u teoriji, osnovna uloga i cilj stranaca da regulišu i unaprede trenutno stanje stvari u pokrajini, oforme i razvijaju stabilan i solidan pravni, birokratski i ekonomski sistem, podržavaju i realizuju uspešno funkcionisanje

1 primenu doktrine vladavine prava, stvore okvir i postave temelje uređenog društva baziranog na civilizacijskim vrednostima razvijenog (hrišćanskog) sveta, vrednostima koje su Srbima istorijski i tradicionalno bliske, ali čiji su fundamentalni principii duboko strani islamskom albanskom rasuđivanju i načinu razmišljanja (koji odobravaju i ohrabruju terorizam i secesionizam). Prema tome, ovi "vojni izdanci zapadne demokratije," kako ih članak ironično naziva, koji, pre nego što su došli na Kosovo, nisu ni bili svesni toga sa čime će morati da se bore, sada su prinuđeni da podnose ozbiljne žrtve i svedoče takvim nazadnim i destruktivnim reakcijama. Međutim, zaključak je izuzetno optimističan: ogromna većina zapadnih zemalja konačno je shvatila daje bila na pogrešnoj strani u srpsko-albanskom sukobu. Autor ovu tvrdnju dokazuje citiranjem "odlučnih zahteva" Rusije i Kine, ali i Italije, Francuske, Nemačke, Velike Britanije, čak i SAD, čija je namera da utiču na šiptarske separatističke i terorističke lidere da iskoriste svoju moć i ubede svoje sunarodnike da prestanu koristiti nasilje za postizanje političkih ciljeva.¹⁴

Ovaj članak sadrži još jednu izuzetno zanimljivu karakteristiku procesa građenja istorijskih mitova, naime veoma dvoznačan i dvosmislen odnos pre-

14 Petković V, Milan, "Nasilje bez granica", Vojska, 6. april 2000, str. 28-29.

269

ma postupcima i predstavnicima Zapada: u nekim izvorima, upadljiva ironija i naglašeni sarkazam upotrebljavaju se kako bi se SRJ prikazala kao jedna od retkih koji se hrabro i zadivljujuće odupiru zapadnom totalitarizmu i njegovim agresivnim namerama da porobi ceo svet; sa druge strane, postoji nekoliko indikacija za koje se može reći da ukazuju na činjenicu da, uprkos trenutnom (i prolaznom) političkom i vojnom konfliktu između najvećih svetskih sila i SRJ, ova dva faktora ipak pripadaju istom civilizacijskom prostoru.

Dr Milorad Vasović, profesor Beogradskog univerziteta, koji je sproveo izuzetno sveobuhvatno istraživanje o poznatom srpskom geografu i geologu Jovanu Cvijiću, i objavio brojne radove o životu i dostignućima ovog slavnog naučnika, ponudio je u magazinu Vojska specifičnu interpretaciju Cvijićevih stavova i upozorenja: Kosovo i stara Raška, sa svojom izuzetno velikom albanskom populacijom, predstavljaju najopasniju pretnju opstanku i dobrobiti Slovena na Balkanu. Srbi ne smeju napuštati svoju istorijsku kolevku, Kosovo i staru Rašku; oni imaju obavezu i odgovornost da spreče i neutrališu demografsku, kulturnu i versku ekspanziju Albanaca (odbrana čitave slovenske hrišćanske zajednice na Balkanu). Profesoru Vasoviću je žao što niko nije slušao Cvijićeve reči.¹⁵

3) Teroristički napadi 11. septembra 2002. na mete u SAD prouzrokovali su i ohrabрили pojavu još jedne vrste mitova tipa ante murale, koja je povezana sa interpretacijama aktivnosti albanskih oružanih grupa na Kosovu u drugoj polovini devedesetih, za vreme NATO bombardovanja i nakon uspostavljanja protektorata UN u pokrajini: Srbi su se suočavali sa najopasnijim ranim vidovima pretećeg zla koje je kulminiralo monstruoznim uništenjem hiljada života u Americi (paradoksalno, dok su u jednoj od prethodnih transformacija ante murale mita Srbi predstavljali odbrambeni bedem protiv SAD, izmenjene političke prilike u Jugoslaviji, a naročito van nje, dovele su do usvajanja novih koncepcija, prisutnih u političkim govorima raznih jugoslovenskih državnih i vojnih funkcionera, u kojima su Srbi na istoj strani sa do tada obmanutom najvećom svetskom silom). Srbima, prema tome, treba da se prizna izuzetno poštovano mesto u svetskoj anti-terorističkoj koaliciji, s obzirom na nepo-

15 Vučinić, Mira, "Jovan Cvijić: čovek prošlog, sadašnjeg i budućeg vremena", Vojska, 23. april 23 1998, str. 22-23.

bitnu činjenicu da su upravo oni najozbiljniji, najpožrtvovaniji, najiskreniji i najuspešniji borci protiv najdestruktivnijeg oblika ideološkog neslaganja i protivljenja - terorizma. Srpska država treba i mora da povрати svoj uticaj i ovlašćenja u pokrajini zbog svojih izuzetnih dostignuća i rezultata u borbi protiv (albanskog) terorizma. Objašnjenje koje se implicira standardno je: Srbi nisu branili samo svoju državu, državnost i izvanredno kulturno nasleđe, nego su podneli užasne i poštovanja vredne žrtve i gubitke u ime odbrane vrednosti, aktivnosti i duhovnog i fizičkog opstanka čitavog civilizovanog sveta (hrišćanskog, naravno, mada se na Hantingtonovoj apokaliptičnoj opoziciji islam - hrišćanstvo uglavnom nije insistiralo kada su jugoslovenski funkcioneri analizirali međunarodne aspekte kosovskog konflikta). Potvrda ovakvih stavova i koncepcija prepoznatljiva je u odlomku iz govora jugoslovenskog predsednika Vojislava Koštunice na ekspertskoj konferenciji "Civilna kontrola oružanih snaga" (održanoj u Beogradu oktobra 2001), koji je za temu imao terorističke napade od 11. septembra na Njujork i Vašington i bavio se terorizmom kao globalnim fenomenom koji zahteva globalni odgovor:

Jer dok god postoje dvostruki aršini, pa čak i samo dvoumljenje da li da se oni koji pribegavaju politički motivisanom nasilju i ubijaju nevine nazovu teroristima ili borcima za slobodu i ljudska prava, nijedna vojna akcija, ma koliko velika i tehnološki i tehnički savršena bila, neće imati izgleda na trajan uspeh. Bez obzira na političke motive, ubijanje civila uvek je zločin protiv čovečnosti ma gde se desilo, u Njujorku i Vašingtonu, u Evropi ili na Balkanu. SRJ, odavno i sama žrtva terorizma, želi, razume se, da bude deo globalnih napora protiv terorizma...16

Sa druge strane, fundamentalistička islamska komponenta terorističkih napada 11. septembra bila je posebno naglašena i zloupotrebljena u skorašnjim interpretacijama konflikta u Bosni od 1992-1995 od strane Vlade Republike Srpske. Glavni politički izvor je zvanična izjava Vlade Republike Srpske, izdata neposredno posle 11. septembra, prema kojoj su poslednja međunarodna tragična previranja uzrokovana delovanjem Al-Kaide u SAD konačno celom civilizovanom (hrišćanskom) svetu pokazala protiv kakvog neprijatelja su Srbi bili prisiljeni da vode rat u muslimansko-srpskom sukobu u Bosni s početka devedesetih. SAD i Evropa pružali su podršku i pomoć musliman-

16 Marković, Ivan, "Važan korak u demokratizaciji društva", Vojska, 18. oktobar 2001, str. 8.

skoj strani ne shvatajući da će i sami služiti kao naredna meta čudovišne ideologije islamskog terorizma; da je svet bio na pravoj strani u vreme konflikta, Srbi bi sigurno do sada već eliminisali sve predstavnike religijskih i ideoloških anomalija sa Balkana, i verovatno bi preduhitрили i sprečili sadašnju eskalaciju islamskog terorizma u ostatku sveta. Bosna devedesetih bila je mesto na kome su ratnici Al-Kaide i mudžahedinskih mreža sa Bliskog istoka i iz severno-afričkih zemalja bili bezmalo najznačajniji učesnici sukoba na bošnjačkoj strani (srpski mediji bili su puni pristrasnih izveštaja o mudžahedinskom učešću i zločinima u ratu, npr. web site iz Republike Srpske Free Srpska - NATO go home, i dr). Kompletna domaća muslimanska populacija Bosne i Hercegovine (Bošnjaci) izjednačava se sa agresivnim i destruktivnim fundamentalističkim islamskim ratnicima Al-Kaide i ekstremističke mudžahedinske ideologije, pošto su oni navodno tražili, prihvatili i iskoristili bliskoistočnu i severnoafričku paramilitarnu pomoć i podršku. Bošnjaci su potpuno i nepovratno isključeni iz evropsko-američke porodice civilizovanih (=hrišćanskih) naroda.

Sui generis

Istorijski mit tipa sui generis pojavljivao se u srpskim intelektualnim kru-govima i širem javnom mnjenju u izuzetno specifičnoj formi: kao negiranje mnogobrojnih negiranja etničkih i kulturnih sličnosti Srba sa brojno, politički i/ili vojno slabijim nacijama (etničkim zajednicama): Bošnjacima (Bosanskim Muslimanima), Hrvatima, Makedoncima i na kraju Crnogorcima.

Dva istorijska udžbenika za osnovne i srednje škole uzimaju kao prirodnu i opšte prihvaćenu stvar tvrdnju da su etnički i nacionalni koreni stanovništva Crne Gore ustvari srpski, navodeći daje,

naročito u 16. i 17. veku, crnogorska teritorija imala istorijski specifičnu, gotovo privilegovanu poziciju u okviru Otomanskog carstva kao planinsko, nepristupačno, neplodno područje naseljeno ratobornim srpskim plemenima.¹⁷

Primer iz istorijskog udžbenika za završni razred srednje škole ukazuje na Makedonce kao na izuzetno krhku i osetljivu metu obratnog sui generis mitologiziranja kroz tvrdnju koja se može shvatiti kao implikacija srpskog

17 Perović M, Strugar M, str. 38

272

etničkog porekla makedonskog stanovništva: za vreme Prvog balkanskog rata, nakon dolaska srpske vojske na makedonsku teritoriju, narod Makedonije dočekao je srpsku vojsku sa izuzetnim oduševljenjem, a mnogi su se odmah dobrovoljno pridružili armiji (dok ozbiljni, relativno objektivni strani istorijski izvori pružaju čvrste dokaze za činjenicu da su srpska država i policija primenjivale brojne represivne mere, uključujući i vanredno (opsadno) stanje, na novoosvojenim teritorijama Kosova i Makedonije da bi se ostvario i sačuvao minimum društvene stabilnost - Izveštaj Karnegijeve Komisije o Balkanskim ratovima).¹⁸

U istorijskim udžbenicima identitet Bošnjaka (Bosanskih Muslimana) ta-kođe je jedan od prioritarnih fokusa u građenju obratnih sui generis istorijskih mitova, a jedan od najupečatljivijih primera je svakako navod da je ogromna većina "naših" [srpskih etničkih] sunarodnika koja je prešla u islamsku veroispovest (čineći danas bosansku muslimansku etno-religijsku zajednicu) živela u Bosni i Hercegovini (uzroci i razlozi religijskih konverzija minimiziraju se i potcenjuju svođenjem na puku zaštitu materijalnih interesa i vlasništva ili pominjanjem maglovitih pojmova izbegavanja neravnopravnog statusa u Oto-manskom carstvu). Štaviše, značajan deo srpskog stanovništva, kako autori poglavlja nastavljaju, bio je prinuđen da napusti Bosnu i nastani se u graničnim predelima Austrije i Mletačke republike u 16., 17. i 18. veku. Udžbenik dalje komentariše tragičnu sudbinu Srba iz ovih oblasti koji su neprekidno ratovali sa svojim sunarodnicima islamske religije, tj. Muslimanima Bosanskog pašaluka.¹⁹

Što se tiče etničkog porekla Bošnjaka, istorijske činjenice u vezi sa verskim konverzijama pripadnika Crkve bosanske ili katoličkog stanovništva potpuno su ignorisane u pomenutim analiziranim političkim i istorijskim izvorima.

Možda je najtipičniji i najimpresivniji primer srpske tradicije obratnog sui generis mitologiziranja u naučnim i akademskim krugovima lingvistički manifest Slovo o srpskom jeziku (objavljen 1998. i prezentovan na Međunarodnom kongresu slavista u Krakovu, Poljskoj) čiji su autori petnaest srpskih univerzitetskih profesora i relativno istaknutih pisaca (Radmilo Marojević, tadašnji

Gaćeša N, Živković D, Radović Lj, str. 64. 19 Perović M, Strugar M, str. 30.

273

dekan Filološkog fakulteta Beogradskog univerziteta, Slobodan Rakitić, predsednik Udruženja pisaca Srbije, i dr). U ovoj studiji lingvistički argumenti prelaze u arbitrarna razmatranja i tvrdnje u oblasti etnologije i istorije. Glavna teza autora odnosi se na njihovo zalaganje za usvajanje principa da se odluke o postojanju i priznavanju posebnosti različitih etničkih grupa donose na osnovu jezičkih razlika, a ne na osnovu veroispovesti (to je princip koji, prema tvrdnjama autora, preovlađuje u celoj Evropi, a bio je prihvaćen i od strane srpskog jezičkog reformatora Vuka Karadžića). Prema ovom kvazinaučnom manifestu, srpski jezik, književnost i ukupna kulturna baština obuhvataju Srbe sve tri religije - pravoslavne, katoličke i islamske. Srbi, u naučnom i etnološkom smislu, mogu legitimno biti priznati kao posebna etnička skupina upravo zbog svog osobenog izvornog jezika - štokavskog narečja. Slovo ovo narečje tretira kao isključivo srpsku kulturnu i istorijsku karakteristiku, njime govore pravoslavni, katolički i muslimanski Srbi iz Bosne, Srbije, Raške (Sandžaka), Slavonije, Dalmacije, Dubrovnika, Kosova, Crne Gore. U istorijskom delu studije objašnjava se kako su, nakon Ilirskog pokreta iz devetnaestog veka i programirane i

namerne "kroatizacije" katoličkog srpskog življa (štokavskog narečja), katolički etnički Srbi bili veštački, i sa naučne tačke gledišta nasilno, apsorbovani i asimilovani u hrvatsku etničku grupu (čakavskog narečja). Ilirska "kroatizacija" ili "hrvatizacija" opisana je i predstavljena na izuzetno paranoičan način, kao suštinski antisrpski pokušaj slabljenja srpskih progresivnih kapaciteta.

Autori navode da su, u vreme Kraljevine Jugoslavije, izvorne govornike srpsko-hrvatskog jezika činile samo dve priznate nacije - srpska i hrvatska, dok je Titova Jugoslavija represivnim državnim merama omogućila stvaranje još dve naučno i etnološki veštačke nacionalne grupe čiji je maternji jezik takođe bio srpskohrvatski: Crnogorce i Bosanske Muslimane (islamizirani Srbi, ali im je 1967. dodeljen status jugoslovenskog konstitutivnog naroda; nakon raspada SFRJ početkom devedesetih nelegitimno prisvajaju naziv Bošnjaci). Zaključak kvazi-lingvističkog i kvazi-etnološkog argumenta iznetog u Slovu je da čitava kultura, književnost, nauka, umetnost koju su stvarali i stvaraju Srbi sve tri veroispovesti na srpskom jeziku (štokavsko narečje sa dva izgovora i alfabetu) pre i posle svoje programirane i proračunate kroatizacije ustvari predstavlja neotuđivi deo srpske akademske i jezičke baštine (uključujući i srednjovekovnu dubrovačku kao i franjevačku književnost). Štaviše, od

274

Ilirskog pokreta nadalje ne postoji hrvatska književnost zbog toga što su od toga perioda pa do današnjih dana sva naučna i umetnička dela u Hrvatskoj pisana na nelegitimno kroatizovanom srpskom jeziku. Takođe je izuzetno zanimljivo videti kako su autori objasnili značenje termina ilirski i ilirizam: tek nakon Napoleonovih osvajanja i stvaranja ilirskih provincija pod Napoleonovom vlašću reč ilirski počela je da se odnosi na Hrvate i Slovence; u početku, međutim, kada se i štokavsko narečje zvalo ilirskim, to je bio sinonim za srpski jezik, a u 18. veku ilirska deputacija i ilirska dvorska kancelarija bile su rezervisane za austrijske Srbe.²⁰

Isti argument, samo sa akcentom na legitimitet bosanskog jezika, pojavio se u dijalogu, organizovanom u okviru programa Radio Slobodna Evropa Radio most, između Mirjane Vlasisavljević, jednog od autora Slova i profesora srpskog jezika na Univerzitetu u Banja Luci, i Dževada Jahića, profesora na katedri za bosanski, hrvatski i srpski jezik Sarajevskog Univerziteta. Tema ove navodno naučne rasprave odnosila se na status bosanskog jezika u Bosni i Hercegovini (da li je to državni ili nacionalni jezik). Gospođa Vlasisavljević uporno je insistirala na tvrdnji da je srpski jezik, sa dvojnim pismom i izgovorom, maternji jezik svih etničkih Srba, što obuhvata i podrazumeva pripadnike sve tri veroispovesti u Bosni. Ona je otvoreno poricala postojanje i autentičnost bosanskog jezika, pokušavajući da "naučnim" argumentima pot-krepí svoje stavove kako "takozvani" bosanski imitira morfološke, sintaktičke, fonetske i akcenatske strukture srpskog književnog jezika. Dr Vlasisavljević takođe je naglasila navodnu kroatizaciju bosanskog jezika (kroz korišćenje "formalnih i gramatičkih determinanti takozvanog hrvatskog jezika"), čiji su pokušaji da se odvoji i udalji od svojih srpskih korena - najuočljivije preko-mernom upotrebom glasa "h" i brojnih orijentalizama u vokabularu - bili i ostali izuzetno neubedljivi.

Dr Vlasisavljević upustila se i u istorijsko mitologiziranje tipa sui generis svojom završnom izjavom da je 90% sadašnje bosansko-muslimanske, tj. bošnjačke, populacije ustvari srpskog etničkog porekla. (Gospođa Vlasisavljević takođe je iznela tvrdnje koje se legitimno mogu svrstati u istorijske mitove drevnosti; prema njenom "ekspertskom" mišljenju, pridevi bosanski i bošnja-

²⁰ "Slovo o srpskom jeziku." <<http://www.yurope.com/zines/nasa-borba/posta/20/0100.html>> (30. avgust, 2002).

275

čki trebalo bi da se odnose isključivo na Srbe kada ovi žele ukazati na region iz koga potiču, jer su Srbi u Bosni i Hercegovini živeli vekovima, mnogo pre nastanka katolika i muslimana. Ove jednostavne, simplifikujuće izjave, koje izuzetno često koristi i lider srpske ekstremne desnice i paramilitarni vođa Vojislav Šešelj, kombinuju politički i kulturni princip u građenju mitova o drevnosti, ipak favorizujući kulturni).²¹

Što se tiče političkih i popularnih novinskih izvora i primera mitologiziranja, sakupljeni i analizirani materijal potvrdio se obimnim i izuzetno imagi-nativnim. Elementa i karakteristika srpskog obratnog sui generis mita ima u velikom broju u napisima i govorima raznih političara, crkvenih zvaničnika i drugih javnih ličnosti. Štaviše, relativno novoformirana autentična vrsta ovog mita, o kojoj je bilo reči u odeljku o udžbenicima i akademskim izvorima, ovde se susreće izrazito često.

Amfilohije Radović, vladika Srpske pravoslavne crkve na Cetinju, Crna Gora, obelodanio je svoja "naučna" razmišljanja o Srbima i Crnogorcima kao narodu iste religije, istog jezika i jedne krvi.²² Takođe, u vreme raspada SFRJ, vladika je izrazio svoju iskrenu nadu i duboko uverenje da će "srpski narod Makedonije" pokrenuti ustanak ujedinjenja sa svojom maticom Srbijom, a protiv secesionističkih makedonskih vlasti.

Još jedan detaljan pokušaj da se ponude "čvrsti" praktični dokazi kako nema relevantnih razlika između srpskog i makedonskog etno-nacionalnog identiteta nalazi se u mesečniku Velika Srbija koji izdaje ekstremno desničarska Srpska Radikalna Stranka. Ovaj primer takođe je izuzetno koristan jer ukazuje na uzajamnu povezanost mitova i konflikata, koji mogu ohrabrivati i podsticati jedni druge: dok se istorijsko mitologiziranje obično smatra jednim od najmoćnijih generatora sukoba, sami etnički, nacionalni i verski konflikti često mogu da pospešuju, potpomažu, iniciraju i odrede pravac razvitka procesa stvaranja istorijskih mitova. Fokus je na izjavama predsednika Srpske Radikalne Stranke i haškog optuženika Vojislava Šešelja na stranačkoj konferenciji za novinare održanoj 8. avgusta 2002. godine. U vezi sa navodno suštinski

21 Radio Slobodna Evropa. "Bosanski jezik — državni ili nacionalni?" < <http://www.danas.org/programi/most/1999/02/19990214070148.asp> > (30. avgust, 2002)

Radović, Amfilohije, "Narod jači od referenduma," Blic (Božićni dodatak), 6-7. januar, str. VII
276

antisrpskom strategijom srpskih i jugoslovenskih vlasti, čiji je glavni cilj slabljenje i podrivanje kapaciteta Srbije. Kontekst Šešeljevih izjava obuhvata tada aktuelna događanja na jugu Srbije (u tri opštine sa značajnom albanskom populacijom), gde su rezultati lokalnih izbora prouzrokovali izuzetno ogorčenje i nezadovoljstvo Srba i njihove proteste na ulicama Bujanovca, nakon što su albanska politička stranka i kandidat u tom gradu osvojili većinu u skupštini opštine i poziciju gradonačelnika. Ono što se, u Šešeljevoj interpretaciji, zaista dogodilo je masovno falsifikovanje glasačkih listića odobreno i organizovano od strane vlade, namerno smanjivanje broja registrovanih Srba i stvaranje ve-štačke većine u korist albanske etničke zajednice. Ovo vladino (ne)delo imalo je, naravno, veoma negativnu i zlonamernu funkciju i ciljeve:

Cilj je da se Srbiji odseče veza sa Makedonijom zaposedanjem Preševske doline, opština Preševo i Bujanovac, Srbija nema kopnenu vezu sa Makedonijom. Jedan jedini putni pravac prema Makedoniji vodi tuda. Mi smo potpuno s juga izolovani presecanjem tog pravca. Prema istoku su visoke planine, i trajalo bi decenijama da se probiju putevi preko tih planina.

U svetlu Šešeljevih ranijih otvorenih stavova da makedonski narod predstavlja neodvojivi organski deo srpske nacije, sadašnji konflikt Srba i Makedonaca sa istim etničkim "neprijateljem" - Albancima - došao je kao krunski dokaz fundamentalno identičnog etno-nacionalnog karaktera ova dva naroda. Srbi i Makedonci u ovoj perspektivi doživljavaju se kao kreatori jedinstvenog, efikasnog i homogenog nacionalnog političkog fronta protiv zlonamernog i inferiornog Drugog. Prema tome, fizičko odvajanje i postavljanje barijera između Makedonije i Srbije ustvari znači slabljenje ovog neformalnog saveza, koji se izdvaja svojom izuzetnom integrisanošću i unutrašnjom sličnošću u pogledu nacionalnog i etničkog porekla, i čije zemlje članice imaju apsolutno komplementarne ciljeve kao i dugoročne interese. Makedonsko-srpska verzija dobro poznate teorije zavere opisuje ovu strategiju razbijanja i uništavanja suštine veličanstvenih srpskih nacionalnih vrlina i hrabrosti kroz fragmentaciju nacije i onemogućavanje komunikacije između njenih sastavnih delova.²³

Stvaranje istorijskih obratnih sui generis mitova o bošnjačkoj (bosanko-muslimanskoj) zajednici obuhvata zastupanje prezirnih, ponižavajućih stavova od strane pripadnika, kako se napominje, superiorne srpske nacije.

23 Šešelj, Vojislav, Velika Srbija, avgust 2002, broj izdanja 1701, str. 30, 44, 48.

277

Tekst Nikolaja Velimirovića iz prve polovine dvadesetog veka koji je ponovno objavljen i na koji se izuzetno često pozivalo u toku burnih devedesetih godina, poslužio je kao ideološka osnova i značajan izvor inspiracije za kasnije anti-bošnjačke pokušaje obratnog sui generis mitologiziranja. Pokojni srpski vladika Nikolaj Velimirović (1880-1956; posle Drugog svetskog rata proteran iz Jugoslavije i ostatak života proveo u SAD) jedan je od najbitnijih predstavnika srpskog intelektualnog anti-muslimanskog (islamofobičnog) miljea. Posmrtni ostaci vladike Velimirovića vraćeni su u Srbiju 12. maja 1991, i ova je ceremonija označila ustoličenje (ili osnaženje) kulta ovog kontroverznog teologa i filozofa religije u srpskom javnom mnjenju. Nikolaj Velimirović veoma je cenjen u višim krugovima Srpske pravoslavne crkve, kao i među političarima umerene i ekstremne desnice u Srbiji. U svom poznatom delu Iznad istoka i zapada, on se bavio pitanjem konverzije u islam na Balkanu, zastupajući vrlo prezrivo stavove i koristeći visoko uvredljiv rečnik i pojmove. Balkanski muslimani, koje Velimirović zove isključivo poturicama, opisani su kao prevareni i pohlepni; oni su izdali Lazarov hrabri izbor i jedinu istinsku religiju - pravoslavno hrišćanstvo. Prodali su se i nepovratno izgubili svoju čast zarad beznačajnih ovozemaljskih uživanja i koristi. Islam je, po Velimirovićevom mišljenju, "jevrejsko-hrišćanska jeres». Balkanski muslimani su nepoželjan i nemio ostatak Muhamedanskog istoka, i upravo zbog toga superiorni pravoslavni Balkan mora stajati iznad takvog istoka.²⁴

Negiranje posebnosti i autentičnosti bosansko-muslimanskog etničkog identiteta više je nego uočljivo i upečatljivo u intervjuu koji je Radovan Kara-džić dao Robu Siebelinku: "Grad [Sarajevo] uvek je bio zapadno orijentisan i čak su se i Muslimani osećali više Srbima nego Muslimanima. Ustvari oni to i jesu. Srbi koji su postali Muslimani za vreme turske okupacije (...) To se sada okrenulo za 180 stepeni. Muslimani sada poriču daju ikada postojala veza između njih i Srba".²⁵

Internet stranica iz Republike Srpske Free Srpska - NATO go home objavljuje "naučnu" diskusiju o korenima, poreklu i ciljevima bošnjačke nacije,

24 Velimirovic, Nikolaj, "Iznad Istoka i Zapada," <<http://www.mitropolija.cg.yu/ustrojstvo/radio/vladika/vladika/vnikolaj-istokzapad.html>> (1. mart, 2002)

Karadžić, Radovan, "It's better for them to kill me!," <<http://users.bart.nl/~papafinn/kara2-gb.html>> (1. mart, 2002)

278

zastupajući neke od najsenzacionalnijih antisrpskih teorija zavere: "Žalosno je to što naši lideri od početka nisu bili svjesni tako nečega i što je u Dejtonskom sporazumu muslimanima poklonjeno ime Bošnjaci. To je jedna od polaznih tačaka za dalje porobljavanje Srba, krađu i falsifikovanje istorije i početak kompletne dominacije muslimana u Bosni i Hercegovini..." Ovde se još jednom može detektovati insistiranje na opsesiji predstojećim uništenjem srpske nacije. Autori sajta takodje navode da su, pre nego što je Tito (nelegitimno) priznao muslimansku naciju 1963. godine, svi autori bosanske Muslimane ubrajali u Srbe. Isti izvor citira govor poznatog jugoslovenskog pisca, Jevrejina Oskara Daviča, iz 1978. godine, kada mu je uručena Njegoševa nagrada za književnost. Izvučeno iz konteksta, ovo je Davičovo navodno mišljenje o problemu konvertita pod otomanskom vlašću, što je i tema Njegoševog čuvenog Gorskog vijenca: "Zar oni koji su za komad begovine, šaku pilava ili makarona, pristali da istrebljuju svoj narod, mogu da očekuju sudbinu bolju od one koja ih je snašla. Latili su se mača za račun agarijana, ili fašista, zalagali za njihove potrebe pod njihovom komandom, pa je normalno da stradaju od mača, ali ne zbog netrpjenja njihovog tobožnjeg verskog ideološkog opredeljenja nego u ime borbe protiv zavojevača i njegovih slugu.

Smisao Gorskog vijenca svodljiv je zato na saznanje da sloboda nema cenu".²⁶

I politički i akademski diskurs otkrivaju brojne raznovrsne izuzetke od opisanog pravila i nove modifikacije srpskog mita sui generis. Dragoš Kala-jić, tobožnji beogradski intelektualac, elaborira na temu navodno apsolutno različitog i odvojenog etničkog i rasnog porekla jugoslovenskih (bosanskih) Muslimana: Bošnjaci nikako ne pripadaju porodici evropskih naroda, pošto predstavljaju rezultat mešanja lokalnog stanovništva sa otomanskom vojskom i administratorima rodom sa Bliskog Istoka i iz severne Afrike. Tako je formirana "polu-arapska" potkultura, predodređena genetskim kodom za specifičnu vrstu društvenog ponašanja koja je potpuno nespojiva sa modernom evropskom civilizacijom i vrednosnim sistemom.²⁷

26 Free Srpska - NATO go home, "Ko su to Bosnjaci...", <<http://www.freesrpska.org/bosnjaci/bosnjaci.html>>(1. mart, 2002)

27 Kalajić, Dragoš, "Kvazi-Arabljani protiv Evropljana", Duga, 13-19 septembar 1987, str.14-15.

279

Pojava autentičnog (ne-obratnog) mita tipa sui generis u srpskim izvorima

Slovo o srpskom jeziku je izuzetno koristan izvor za istorijsko istraživanje i analizu jer sadrži i određene elemente istinskog (autentičnog) sui generis procesa i mehanizma odbrane srpske etničke i lingvističke posebnosti i različitosti u odnosu na hrvatski (čakavski) kulturni i etnički prostor, što je inače prilično retko u srpskoj tradiciji stvaranja istorijskih mitova. Naime, nakon što su priznali postojanje posebnog hrvatskog jezika i nacije (legitimno različitih od ostalih slovenskih i južnoslovenskih jezika i nacija), autori Slova osudili su proračunati politički pokret koji je ta dva naroda - Srbe i Hrvate - predstavljao kao jedan sa dva imena i zajedničkim narodnim i standardnim jezikom (narodni: kajkavica, čakavica i štokavica). Ovaj projekat naneo je veliku štetu srpskoj etničkoj grupi, pošto je njegova primarna namera bila da veštački sjedini dve nespojive kulture i dva fundamentalno različita jezika, a zatim da ih podeli po potpuno drugačijem, nenaučnom principu - veroispovesti. Posle tridesetih godina devetnaestog veka (kada su lideri Ilirskog pokreta - etnički Hrvati, sa kajkavskim maternjim narečjem - prihvatili štokavsko narečje, tj. srpski standardni jezik u Karadžićevoj redakciji, kao sopstveni standardni jezik) i Karadžićeve smrti, pogrešna ideja o srpskohrvatskom etničkom i lingvističkom jedinstvu poslužila je kao osnova za uvođenje dvojnog imena (srpskohrvatski, hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski) za označavanje srpskog književnog jezika. Nažalost, ovo je bilo samo tranziciono sredstvo, i proces se završio potpunom eliminacijom prideva srpski iz naziva zagrebačke verzije srpskog književnog jezika. Kasnije preimenovanje sarajevske varijante srpskog standardnog jezika u bosanski bilo je samo logički nastavak ovog sramnog akta bez presedana u opstoj lingvističkoj istoriji.

"Politički i nacionalni testament" Jovana Dučića, napisan u SAD 1942. godine, a ponovo objavljen u beogradskom vojnom magazinu Vojska 2000, predstavlja izuzetno značajan primer i sigurno jedan od najranijih oblika u evoluciji autentičnog srpskog mita tipa sui generis. Ideje izložene u ovom Dučićevom delu veoma su često primenjivane i testirane u različitim fazama trenutno aktuelnog insistiranja na etničkoj posebnosti Srba i nezavisnosti srpske države. Drugi svetski rat, period ekstremne političke slabosti srpskog naroda, doveo je do stvaranja i odbrane istinskog istorijskog mita sui generis

280

srpske nacije. Prema Dučićevom mišljenju, ideja jugoslovenstva u hrvatskim intelektualnim krugovima u devetnaestom veku (promovisana od strane Ljudevita Gaja, Josipa Strossmayera, bana Jelačića) bila je suštinski antisrpska, sa preovlađujućim ciljem da negira i podrije postojanje srpskog nacionalnog identiteta i etničke posebnosti. Jugoslovenska ideologija, formirana isključivo od strane zagrebačkih intelektualnih potencijala, bila je proizvod "hrvatsko-katoličko-austrijskog duha», hrvatska pro-habzburška strategija za preobraćanje Srba u katolicizam i jačanje i

povećavanje teritorijalnog uticaja Habzburške imperije (kroz podmetanje nove nacionalne platforme - jugoslo-venske - koja bi zamenila zalaganje za srpske nacionalne interese, i kroz prisvajanje srpskog standardnog jezika u toku Iirskog pokreta). Dučić predlaže i preporučuje odbacivanje Jugoslavije i veštačkih ideala o bratstvu među južnim Slovenima, i kao alternativu nudi rad na ujedinjenju Srbije na Garašaninovim principima.²⁸

Nastavak takvog trenda u razvoju srpskog mita tipa sui generis prepoznatljiv je u političkoj kampanji Demohrišćanske stranke Srbije za raspisivanje referendumu o političkoj nezavisnosti Srbije. Pojavljivanje i potvrda istinskog (autentičnog) sui generis istorijskog mita u modernoj srpskoj politici svakako su uzrokovane političkom i vojnom slabošću Srbije na početku 21. veka, poniženjem i porazom srpske nacionalističke ideologije i projekata stvaranja Velike Srbije. Sui generis koristi se za promovisanje odvajanja Srbije od veće političke jedinice - SRJ - ali je fundamentalna razlika u odnosu na sui generis mito-logiziranje ostalih nacija SFRJ sa istim ciljem, u činjenici da je Crna Gora, najbliži formalni politički saveznik Srbije, protiv koje je kampanja sui generis primarno i uperena, politički i po broju stanovnika slabija. Prema izjavama čelnika DHSS, politički suverena Srbija je najbolji način da se odbrani pravo Srba na teritoriju Kosova. Nezavisnost se navodi kao ključni dokaz i potvrda srpske snage, posebnosti, autentičnosti, ponosa, razumne i razložne samodovoljnosti. Psihološki fokus kampanje je na mitskoj glorifikaciji istorijske uloge Srba: srpska nacija uvek je bila politička, istorijska i kulturna spona između civilizacija (dok je, ustvari, bila aktivni učesnik ratova i sukoba Habzburške i Otomanske imperije); zakonik srpskog srednjovekovnog cara Dušana bio je prvi i najznačajniji originalni zakonski akt u srednjovekovnoj Evropi; tradicija

²⁸ Dučić, Jovan, "Iluzija kao temelj države", Vojska, 30.11.-7.12, 2000, str. 36-37.

281

srpske državnosti i suvereniteta veličanstvena je - kada su Srbi imali svoju nezavisnu državu, nijedna druga jugoslovenska republika nije (postojanje bosanske i hrvatske sednjvekovne države je apsolutno ignorisano).

Kao što je već ranije napomenuto, energično i intenzivno insistiranje na anti-jugoslovenstvu često se pokazivalo kao izuzetno uspešna strategija odbrane autentičnog srpskog istorijskog mita tipa sui generis u brojnim drugim političkim i akademskim izvorima pored Dučićevog političkog testamenta. Srpski ekstremni desničar i optuženik za zločine protiv čovečnosti i običaja rata, Vojislav Šešelj, vidi ideju stvaranja jugoslovenske države i formiranje ju-goslovenskog nacionalnog identiteta kao delove projekta koji je za glavni cilj imao slabljenje, podrivanje i konačno potpuno uništenje posebnosti i individualnosti srpske etničke zajednice. Ovo je delimično ostvarivano kroz agresivne državne ideološke propagandne kampanje, ali i kroz preduzimanje nekih vrlo ozbiljnih praktičnih akcija, kao štoje nametanje političkih i fizičkih prepreka razvitku Srbije. Šešelj postavlja pitanje koga treba kriviti za ogromne srpske patnje u ratovima devedesetih. Odgovor je: Pored zlonamernih zapadnih sila koje su želele da eliminišu i razjedine Jugoslaviju, oni koji su Srbiju učinili delom jugoslovenske države, koji su Jugoslaviju podelili na federalne jedinice ignorišući i uništavajući interese srpskog naroda i cepajući srpski nacionalni korpus na više različitih političkih jedinica, i koji su kasnije ovaj proces federalizacije pretvorili u stvaranje konfederacije. Po Šešeljevom mišljenju, "tu od kralja Aleksandra do Tita ima čitav niz i srpskih ličnosti koje su u tome učestvovali."²⁹

Neki istorijski udžbenici napisani u Srbiji devedesetih godina takođe naglašavaju i reinterpretiraju događaje koji navodno potvrđuju etničku i kulturnu posebnost i različitost Srba. Udžbenik o učešću Srbije i Crne Gore u Prvom svetskom ratu, spremljen za takmičenje iz istorije 2000/2001. godine, bavi se "iracionalnošću prvodecembarskog čina" sa tačke gledišta srpskih nacionalnih interesa, koji su bili ozbiljno oštećeni i narušeni likvidacijom srpske nacionalne države i upuštanjem u rizični politički projekat sa proračunatim katoličkim južnim Slovenima. Za ove poslednje, međutim, Jugoslavija je bila najracionalnije i najkorisnije rešenje u tom trenutku, ali u isto vreme samo prelazno. Na kraju, hrvatske i slovenačke antijugoslovenske i anti-ujedini-

teljske i nacionalističke ideje o sopstvenoj suverenosti pokazale su se mnogo moćnijim i krucijalnijim od golih političkih interesa (i činjenice da su bili na strani gubitnika na kraju rata) koji su držali ove dve republike u zajedničkoj državi. Autor udžbenika zaključuje da Srbi nemaju pravo na drugu grešku u ovom smislu, zaboravljajući da je sama ideja južnoslovenskog ujedinjenja rođena i negovana upravo u intelektualnim krugovima tih duboko prezrenih "katoličkih južnih Slovena."³⁰

Još jedan udžbenički primer autentičnog mita sui generis povezan je sa srpskim stavom prema partizanskom mitu posle raspada SFRJ. Tradicionalna historiografija zadržala je visoko pozitivno generalno viđenje ukupne istorijske uloge partizana i narodno-oslobodilačke borbe u jugoslovenskim zemljama u Drugom svetskom ratu. Udžbenici za završne razrede osnovnih i srednjih škola opisuju partizanske aktivnosti i zalaganja u izuzetno povoljnom kontekstu: sledbenici ideologije Komunističke partije vodili su patriotsku, beskompromisnu antifašističku borbu, u kojoj su zadobili odličnu reputaciju, svetsko poštovanje i politički autoritet u domovini zahvaljujući svojoj apsolutnoj spremnosti da za ideale slobode, jednakosti i društvene pravde žrtvuju sve. Draža Mihailović i njegov pokret predstavljeni su kroz poznate davnašnje stereotipe: saradnici okupatora i kvistlinzi, za koje je eliminacija partizana kao potencijalnih rivala u bespoštednoj borbi za političku moć bila mnogo važnija od oslobađanja zemlje od najvećeg zla dvadesetog veka. Međutim, noviji udžbenici ipak uključuju izvesne različitosti u odnosu na zvanična istorijska objašnjenja tog istog perioda u vreme SFRJ: četnici se ne osuđuju za zločine počinjene protiv Bošnjaka, niti za planove stvaranja homogene i etnički čiste Velike Srbije (takve optužbe se i ne pominju). Štaviše, čuveni tabu je prekršen: autori navode numeričku premoć vojnika srpske nacionalnosti u redovima partizana, što je u skladu sa izjavama nekoliko srpskih intelektualaca, naročito Vuka Draškovića, ranih devedesetih. Takođe, politika i akcije NDH i progon pravoslavnog sveštenstva objašnjeni su izuzetno detaljno, uz kontroverznu opasku da je veliki broj građana Zagreba sa oduševljenom dobrodošlicom na ulicama dočekao okupatorske nemačke trupe kada su ove ušle u grad ¹⁰.

³⁰ Popović B, Nikola, Srbi u Prvom svetskom ratu (1914-1918), Novi Sad: Društvo istoričara Južnobačkog i Sremskog okruga, 2000, str. 113-114.

aprila 1941. godine. Poruka je jasna: Partizanski mit je preživeo, ali jedini sa legitimnim pravom da ga poseduju i njime manipulišu sada su Srbi.³¹

Mit drevnosti

Mitovi drevnosti bili su najčešće korišćeno sredstvo opravdavanja navodno legitimnog osvajanja novih teritorija i definisanja granica od strane srpske nacije. Starije verzije političkih programa i platformi srpskih nacionalističkih stranaka sadrže takve mitske interpretacije u vezi sa Kosovom, Bosnom i de-lovima Hrvatske. Što se tiče materijala analiziranog i interpretiranog u okviru ovog istraživanja, mitovi drevnosti najbrojniji su u političkim i popularnim novinskim izvorima, dok su primeri iz istorijskih čitanki veoma ograničeni.

Udžbenik o učešću Srbije i Crne Gore u Prvom svetskom ratu, osmišljen kao glavni naučni izvor za pripremu srednjoškolaca za državno takmičenje iz istorije 2000/2001. godine, promovise izuzetno specifičan tip mita drevnosti u vezi sa opravdavanjem srpskih i crnogorskih teritorijalnih pretenzija, uglavnom prema teritorijama izvan tadašnjih ili sadašnjih granica ove dve države. U centru pažnje autora ovde je kontroverzni Londonski ugovor od 26. aprila 1915. godine, sklopljen između Italije na jednoj i Francuske, Rusije i Britanije na drugoj strani. Glavne saveznice Srbije u svetskom konfliktu konstantno su sprovodile strategiju kupovanja učešća Italije na strani Antante južnoslovenskim etničkim teritorijama na istočnoj jadranskoj obali (Dalmacija, Istra i pripadajuća ostrva). Sile saveznice takođe su pokušavale da utiču na bugarske političke naklonosti u toku rata trgujući

tadašnjim srbijanskim državnim teritorijama (jugoistočni delovi, vardarska Makedonija). Zauzvrat, navodi se u udžbeniku, Srbiji je bila obećana aneksija/inkorporacija određenih srpskih etničkih oblasti — delova Vojvodine, dela Slavonije, dela Dalmacije, čitave Bosne, Hercegovine, dela Crne Gore. Sile Antante potvrdile su svoja obećanja i vizije Velike Srbije u memorandumu od 16. avgusta 1915, koji je dostavljen srpskoj vladi.³²

31 Gaćeša N, Živković D, Radović Lj, str. 162-233.

32 Popović B.N, str. 40-42.

284

Iako se kroz ceo tekst autor trudio da dokaže kako je Srbija u Prvom svetskom ratu bila mnogo privrženija ideji stvaranja Jugoslavije nego projektu Velike Srbije, samo nazivanje Bosne i Hercegovine, Dalmacije i drugih delova Hrvatske, Vojvodine, Crne Gore isključivo srpskim etničkim teritorijama otkriva visok nivo upućenosti u mehanizme istorijskog mitologiziranja. Obećanja velikih sila samo su potvrdila legitimna srpska politička i kulturna prava na gorepomenute teritorije: Tajni Londonski ugovor, kao i avgustovski memorandum, služe kao osnovni i ključni politički standardi za proveravanje i dokazivanje srpske drevnosti.

Štaviše, po autorovom mišljenju, takozvana "srpska molitva», pronađena 1915/16. godine, napisana na jednoj geografskoj karti, koja izražava pobožne nade anonimnog srpskog vojnika da će srpski kralj uskoro postati poštovani car Velike Srpske Carevine (koja bi uključivala Makedoniju, Srem, Banat, Bosnu i Hercegovinu, Slavoniju, Dalmaciju, Hrvatsku i zemlju Slovenaca), samo dokazuje do koje je mere srpski vojnik bio svestan ratnih ciljeva Srbije, onih suštinskih kojih se srpska vlada i armija nisu odrekle čak ni nakon povlačenja u Solun i na Krk.³³

Drugi izvor koji citira isti dokument - Londonski ugovor - internet stranica Kongresa srpskog ujedinjenja, pripada grupi političkih/javnih/novinskih izvora, i još je direktniji i beskompromisniji u svojoj interpretaciji: Ugovor je jednostavno "potvrdio posleratne teritorijalne zahteve Srbije i Crne Gore», jer je njime Srbiji bio dodeljen Split, a Crnoj Gori grad Dubrovnik i izvesni "ne-difinisani" albanski regioni, pored teritorija navedenih u analiziranom udžbeniku. Štaviše, dodatni aspekt legitimizacije srpske teritorijalne ekspanzije nalazi se u činjenici da su Srbi i Crnogorci pretrpeli najznačajnije i najozbiljnije vojne i ljudske gubitke, i bili na "pravoj" strani u toku Prvog svetskog rata, dok su Hrvati i Slovenci koji su se pojavili na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine kao predstavnici Kraljevine SHS bili prezreni i prozvani od strane Italije kao raniji članovi austrougarskih (neprijateljskih) državnih delegacija (i tako izgubili svako istorijsko, moralno ili političko pravo na teritorije oslobođene veličanstvenim srpskim vojnim akcijama).³⁴

33 Ibid. str. 55.

34 Serbian Unity Congress. "Treaty of London." <[http://www.suc.org/culture/history/Treaty of London/index.html](http://www.suc.org/culture/history/Treaty_of_London/index.html)> (30. avgust, 2002)

285

Ostali analizirani politički i popularni izvori takođe sadrže izuzetno zanimljive primere. U vojnom magazinu Vojska može se naći nekoliko tekstova sa sličnom temom. Jedan od najvredljivijih i ideološki najpristrasnijih članaka u magazinu odučno odbacuje ideje o ilirskom i dardanskom etničkom poreklu Albanaca (iako je većina stručnjaka za tu problematiku prihvatila takve teorije), i zaključuje da, s obzirom na "činjenicu" da nema nikakvih materijalnih dokaza albanskog kulturnog prisustva na Kosovu, oni ne mogu imati bilo kakva politička ili kulturna prava na teritoriju ove pokrajine - to je oduvek bila i ostaće srpska istorijska zemlja.³⁵

Čuveni Memorandum SANU'iz 1986. godine elaborira o istorijskim pravim Srba na bukvalno sve teritorije koje naseljavaju; ovo istorijsko pravo stekli su ne samo time što su ih prvi zauzeli nego i izvanrednim naporima da date teritorije oslobode od okupatorskih snaga.³⁶ I dok su tvrdnje akademika zanimljiv primer specifičnog političkog principa na kome je baziran proces stvaranja istorijskih mitova drevnosti, članak iz vojnog magazina Vojska predstavlja korišćenje

kulturnog/arheološkog principa za argumentovanje političkih izjava o srpskim istorijskim pravima na teritoriju pokrajine Kosova.

Najtipičnija verzija stvaranja istorijskih mitova drevnosti prepoznatljiva je u kratkoj etničkoj istoriji bosanskog grada Brčkog, koja je objavljena kao uvod u tekst izdat povodom privrednog sajma održanog u tom gradu juna 1997. godine. Ovaj kvazinaučni tekst otkriva brojne nelogičnosti, kao i greške koje proizilaze iz neznanja (ili namernog zanemarivanja) osnovnih istorijskih činjenica: Kako navode autori (oslanjajući se na istoriju razvoja srpske države i zakonodavstva), Srbi su bili prisutni na teritoriji Brčkog mnogo pre osnivanja samog grada i pojave njegovog imena; određeni istorijski izvori iz desetog veka - citati i propratne informacije, naravno, nisu priložene - pominju oblast Posavine (čije je ekonomsko i kulturno središte Brčko) kao teritoriju "prave Srbije" za vreme vladavine srpskog kneza Časlava. Sve ovo navedeno je i objavljeno uprkos notornoj činjenici da je prva država koja se može smatrati srednjevekovnim prethodnikom Srbije prvi put formirana tek u jedanaestom veku; uprkos tome što su, u vreme koje tekst navodi, etničke podele među

35 Knežević, Miloš, "Istorijsko jezgro Srbije", Vojska, 23. april 1998, str.8-9.

36 SANU, "Memorandum 1986," <<http://www.hic.hr/books/greatserbia/sanu.htm>>(1. mart, 2002)

286

južnoslovenskim plemenima bile tek marginalne i što su, čak i narednim vekovima, podele među stanovnicima Bosne bile bazirane isključivo na religiji, a ne na modernom pojmu nacionalnosti. (Nakon što su opisali Posavinu pre otomanskih osvajanja kao isključivo srpski region, autori ističu proces islamizacije kao sredstvo - i dobrovoljne i nasilne - promene etničkog i verskog sastava stanovništva: sui generis ovde se pojavljuje u izuzetno rigidnom i beskompromisnom obliku - Bošnjaci nisu ništa drugo do islamizirani Srbi). Islamizacija je bila značajan deo turskih dalekosežnih planova da Brčko, Posavinu i čitavu Bosnu preobrate u suštinski islamske teritorije (što je više nego problematična tvrdnja kada se u vidu ima otomanska strategija saradnje sa različitim verskim zajednicama u okviru Imperije kroz davanje velikih konfesionalnih sloboda (naročito u oblasti institucionalnog delovanja), i kroz tolerisanje izuzetne religijske raznovrsnosti).

Opis situacije u Brčkom u devetnaestom veku otkriva još jedan aspekt mitologiziranih istorijskih "dokaza" čija je funkcija da podrže i dokažu pravednost rešenja koje bi političku kontrolu Brčkog i Posavine, posle sukoba devedesetih godina, dodelilo srpskoj strani: srpski trgovci (opet, prema neidentifikovanim i necitiranim stranim i domaćim istorijskim izvorima) imali su mnogo značajniju ulogu u ekonomskom razvitku Brčkog u poređenju sa muslimanima i katolicima (iako nije najjasnije odakle je došlo ovo stanovništvo, jer se samo nekoliko pasusa pre ove tvrdnje može naći navod da je, pre otomanskog osvajanja, Posavina bila etnički homogena srpska teritorija), dominirali su finansijskim tržištem, imali najkvalitetnije veze sa evropskim ekonomskim i poslovnim centrima i uživali reputaciju najčasnijih i najsavesnijih "poslovnih ljudi». Ključni smisao ovog argumenta je u poruci da je, u ovom smislu, sadašnja situacija potpuno identična onoj iz devetnaestog veka.³⁷

Međutim, zbog brojnih domaćih međureligijskih i međuetničkih sukoba u prethodnoj deceniji, izmenjenih spoljnopolitičkih prilika i promene trenda u jugoslovenskoj diplomatiji i ulozi u međunarodnim odnosima, mit drevnosti izgubio je centralnu poziciju kao mehanizam za definisanje teritorijalnih granica, i uglavnom je zamenjen interpretacijama tipa ante murale. Ovaj zaključak je, po našem mišljenju, potvrđen činjenicom da, u kontekstu ograničene

Spona srpskog naroda, Sajam privrede RS, Brčko: Savez samostalnih privrednika RS, juni 1997.

287

količine materijala i izvora analiziranih u okviru ovog istraživanja, najmanji deo svih identifikovanih primera građenja istorijskih mitova pripada kategoriji drevnosti; štaviše, u klasičnom/tradicionalnom tipu mitova drevnosti nisu primećene nikakve formalne ili semantičke transformacije niti ideološke inovacije (za razliku od brojnih i značajno izmenjenih novih oblika

istorijskog mita tipa ante murale).

Zaključak

Srpska politička i akademska tradicija stvaranja istorijskih mitova iz tri analizirana tipa (sui generis, ante murale i drevnost) pokazala je brojne ozbiljne logičke specifičnosti i praktična odstupanja od klasičnih teorijskih modela i formula. Pre svega, mitologizirani koncepti tipa sui generis u većini srpskih političkih i naučnih izvora razvili su se u obratnom obliku: Srbi su, uglavnom, poricali politička i akademska poricanja etničke, kulturne ili lingvističke sličnosti sa drugim nacionalnim grupama, koje jesu ili su bile politički, vojno ili brojčano slabije. Politički i naučni izvori sadrže približno jednak broj tvrdnji da Makedonci, Bošnjaci, Crnogorci i Hrvati imaju zajedničkog etnobiolo-škog pretka u srpskoj naciji. Objašnjenja toga koji su motivi bili presudni u kulturnom i političkom udaljavanju pomenutih etničkih grupa od njihovih neopobitnih veza sa Srbima uvek uključuju neki vid antisrpske teorije zavere: strani faktor (obično neka velika međunarodna sila ili savez - formalni ili neformalni - takvih sila), čiji je primarni globalno-politički cilj slabljenje srpskih zemalja, uvek igra ključnu ulogu u fragmentaciji srpskog etničkog i političkog korpusa. Upravo na ovaj način formulisan je najkonstruktivniji aspekt procesa srpskog istorijskog mitologiziranja: koncepti sui generis i ante murale saraduju i ustvari su komplementarni, jer Srbi, kao najpožrtvovanija, najupornija, najuspešnija i najozbiljnija odbrambena snaga u borbi protiv promenljivog spo-ljašnjeg faktora, moraju biti odlučno i nepovratno eliminisani, a potencijalno najubojitija strategija za postizanje tog cilja je rasparčavanje njihove izuzetno široke etničke baze.

Ipak, kad god su srpska država i nacija zapadale u ozbiljne društvene krize koje su dovodile do njihove izuzetne političke i vojne slabosti u domaćem i međunarodnom kontekstu (Drugi svetski rat, kasne devedesete godine),

288

teorijski tipičniji ne-obratni/autentični model istorijskih mitova tipa sui generis iznenada je dobijao na značaju, uglavnom u nenaučnim (popularnim) izvorima. Ovaj "istinski" sui generis obično je bio usmeren protiv legitimiteta i održivosti šireg i inkluzivnijeg jugoslovenskog nacionalnog identiteta kao ozbiljne alternative zalaganju za srpske nacionalne interese kroz prihvatanje isključivo srpske etničke identifikacije. Autentični srpski istorijski mit tipa sui generis poziva na političko ujedinjenje i stvaranje etnički i kulturno homogene suverene srpske države. Nezaobilazna je glorifikacija istorijske i kulturne uloge Srba i njihovih civilizacijskih dostignuća.

Starije, tradicionalne forme srpskog istorijskog mita tipa ante murale eksploatišu "sušinski" kulturni sukob između islama i hrišćanstva, uglavnom se pozivajući na srpsku uzvišenu civilizacijsku odbrambenu ulogu i žrtvu u Kosovskoj bitki, kao i na vodeću vojnu i političku ulogu Srba u oslobađanju Balkana od "destruktivnog" i stranog islamskog turskog uticaja nekoliko ve-kova kasnije.

Međutim, dalja kao i skorija istorija srpskog i jugoslovenskog projekta poslužile su kao izuzetno pogodna osnova za građenje brojnih novih, tran-sformisanih mitologiziranih primera tipa ante murale. Ove nove mitske transformacije u interpretaciji istorije najvećim delom su povezane sa raznim etničkim i verskim, političkim i vojnim sukobima u kojima su Srbi i Srbija učestvovali u toku prethodne decenije. Ovi poslednji mitovi ante murale pojavljuju se u oblicima koji su izuzetno kontradiktorni i uzajamno isključivi, ali se svi sreću približno jednako često u analiziranim političkim izvorima: koalicije su promenljive i konstantno zamenjuju jedna drugu, kao i zastrašujući protivnici protiv kojih Srbi moraju da upotrebljavaju svoju snagu i čast. Dok je u jednoj podgrupi mitova tipa ante murale dati entitet onaj čije se vrednosti brane i spašavaju od konačnog uništenja, već u narednoj isti entitet definisan je kao zli protivnik kome se pruža hrabar i poštovanja i divljenja vredan otpor. Međutim, iza ove naizgled nelogične i nerešive konfuzije može se prepoznati relativno koherentan set argumenata: trenutni sukob Srbije sa najnaprednijim predstavnicima onoga što se danas sporno naziva civilizova-nim svetom prolazne je prirode, izazvan neslaganjem oko

nekih praktičnih, površnih i prolaznih pitanja, dok suština kulturnih i društvenih struktura i sistema vrednosti Srbije i "zapadnog sveta" ostaje ista. Brojne komponente ove moderne ante murale evolucije u srpskoj mitologizaciji istorije podstaknute su

289

nedavnim promenama i potresima u domenu međunarodne politike (napadi 11. septembra i reakcije), i navodnom povezanošću tih promena sa tmurnim dešavanjima na Balkanu devedesetih godina. Neke od opisanih linija sukoba bile su religijskog karaktera (islam vs hrišćanstvo), ali se većina odnosila na konfrontacije ideološke prirode.

Mit drevnosti nije prošao ni kroz kakve značajne ili inventivne strukturne i ideološke transformacije; pojavljivao se i u akademskim i u političkim izvorima ciljajući na teritorije Kosova, Bosne, Hrvatske. Međutim, njegova frekvencija i uticaj u dva analizirana tipa izvora minimalne su u poređenju sa ostalim grupama modela istorijskih mitova, i ova tendencija mogla bi nametnuti zaključak daje mit drevnosti najvećim delom zamenjen konceptima tipa ante murale kao najmoćnijom i najefektnijom strategijom za stvaranje mitova u srpskoj istoriji.

290

http://iis.unsa.ba/posebna/mitovi/mitovi_antit.htm